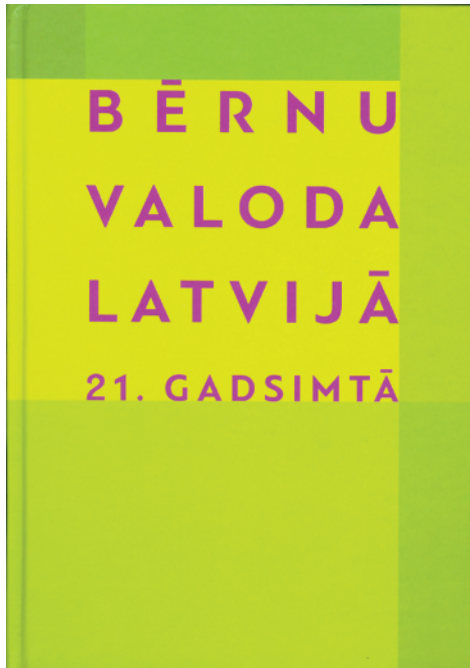

BĒRNU VALODA LATVIJĀ 21. GADSIMTĀ

Bērnu valoda Latvijā 21. gadsimtā
Rakstu krājums
(zinātniskās red. Anna Vulāne un
Dace Markus)
Rīga: Zinātne, 2015.
319 lpp.

Zinātnisko rakstu krājums “Bērnu valoda Latvijā 21. gadsimtā”, kas tika atvērts 2015. gada 9. jūnijā, izstrādāts, izmantojot Letonikas piektā kongresa Bērnu valodas sekcijā nolasītos referātus. Krājums sagatavots un publicēts izdevniecībā “Zinātne” ar Valsts pētījumu programmas “Letonika” un Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijas (RPIVA) zinātnisko grantu projekta “Bērnu valoda 21. gadsimtā Latvijā I un II” finansiālu atbalstu. Rakstu recenzentes ir Monika Mihališina (Polija), Regīna Kvašīte (Lietuva), Elita Stikute (Latvija), redaktore — Antra Legzdiņa un Solveiga Čeirane, angļu valodas teksta redaktore Irina Berga, māksliniece Aija Andžāne. Kā norādīts grāmatas priekšvārdā, krājums atbilst RPIVA Attīstības plāna

2014.–2020. gadam 3. sadaļai: “Paplašināt dalību nacionāla līmeņa pētījumos, izceļot RPIVA zinātnisko pētījumu unikālītāti un novitātes, veikt starpdisciplināros pētījumus.”

Bērna valodas pētījumu centrs (BVPC) ir RPIVA zinātniskā struktūrvienība, kuras mērķis ir veikt bērna valodas zinātniskos pētījumus Latvijā, integrējot to rezultātus studiju procesā. RPIVA Bērna valodas pētījumu centrs dibināts 2006. g. 25. septembrī un ir vienīgais pasaulē, kurā dažādu nozaru speciālisti nodarbojas ar bērnu latviešu valodas pētniecību, turpinot profesores Veltas Rūķes-Draviņas (1917–2003) iedibinātās tradīcijas bērnu valodas pētniecībā. Tajā tiek veikti interesanti, pat unikāli pētījumi ar mērķi pēc iespējas pilnīgāk un daudzpusīgāk izziņāt bērnu

valodas attīstību un veidot latviski runājošu bērnu valodas datu bāzi. Uzsākti arī bilingvālu bērnu latviešu valodas pētījumi, kas ir viens no EEZ/Norvēģijas finanšu instrumenta aktivitātē "Pētniecība" 2009.–2014. g. finansētā projekta nr. NFI/R/2014/053 "Latviešu valodas monolingvāla un bilingvāla apguve: rīki, teorijas un lietojums" (LAMBA) virzieniem.

Rakstu krājuma sastādītāju un zinātnisko redaktoru *Dr.habil.philol.* Daces Markus un *Dr. philol.* Annas Vulānes vadībā ir radīts vienreizīgs un apjomīgs starpnozaru izdevums, kurā apkopoti dažādu nozaru speciālistu — valodnieku, literatūrzinātnieku, pirmsskolas un skolas pedagogu, psihologu, logopēdu, biologu un pat fiziķu — pētījumu rezultāti ar vienotu uzdevumu — analizēt 21. gs. Latvijā dzīvojošo bērnu valodu un ar tās attīstību saistītās problēmas. Nozīmīgi ir tas, ka materiālu vākšanā pedagogiskās prakses laikā ir iesaistījušies topošie pedagogi — RPIVA Pirmsskolas un sākumskolas skolotāja bakalaura studiju programmas studenti.

Recenzējamā krājuma rakstu kvalitātes augsto līmeni nodrošina pētnieku kolektīvs. 16 zinātnisko rakstu autori ir Zenta Anspoka, Aigars Atvars, Inese Freiberga, Viktorija Kuzina, Dace Markus, Dace Bērziņa, Rasma Purmale, Vladislava Uršulska, Jēkabs Raipulis, Egils Skudra, Inga Stangaine, Ilze Stikāne, Agrita Tauriņa, Ingēra Tomme-Jukēvica, Sarmīte Tūbele, Olga Ureka, Anna Vulāne — RPIVA Bērna valodas pētījumu centra zinātnieki un sadarbības partneri no Latvijas Universitātes Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes, SIA "Bio RE", SIA "IT kompetences centra", NBS Valodu skolas, Ventspils Augstskolas, Tromses Universitātes (Norvēģija) un Baldones bibliotēkas. Rakstos skats plašs zinātniski praktisku jautājumu loks — bērna valodas attīstības bioloģiskie, sociālie un pedagoģiskie nosacījumi, jēdzienu uztvere un interpretācija, vecvecāku apzīmējumu un darbības vārdu lietojums, bērna runas faktu nozīme valodas struktūr-

vienību analizē, latviešu valodas apguves problēmas monolingvālā un bilingvālā vidē pirmsskolā un skolā un sarunvalodas, dialoga veidošanas prasmju attīstīšanas iespējas, literāra darba jēgpilna uztvere un valodas rotaļas nozīme dzejas lasīšanā, kā arī latviešu valodai atbilstošu teksta lasāmības formulu izstrāde. Pētījumos atspoguļoti Latvijas bērnu valodas pētījumu virzieni un problēmas. Kā norāda krājuma sastādītājas, zinātniskie raksti iepazīstina ar bērnu domāšanu un pasaules uztveri, valodas apguves procesu un valodisko jaunradi, apliecinot to, ka "bērnu valoda ir komplekss pētīšanas objekts, nevis vienkāršota pieaugušo valodas miniatūra" (Markus, Vulāne 2015: 7).

Z. Anspokas un I. Tommes-Jukēvicas darbos atklāts tas, kā latviešu valodu apgūst bilingvāls bērns pirmsskolas un sākumskolas vecumposmā. Z. Anspokas rakstā uzmanība pievērsta divvalodīga bērna valodas un runas attīstības jautājumiem un skolotāja profesionalitātes aspektiem pirmsskolā un sākumskolā. Autore uzskata, ka arvien aktuālāks kļūst jautājums par trešo valstu valstspiederīgo bērnu iesaistīšanos latviešu mācīvalodas izglītības iestādēs, jo šiem bērniem latviešu valodas lietošanas pieredze ir ļoti maza vai tās vispār nav. Mūsdienās divvalodība izglītības iestādēs ar latviešu mācīvalodu ir attiecināma ne tikai uz bērniem no etniskā ziņā jauktajām ģimenēm vai mazākumtautību bērniem, kuri pēc vecāku vēlmes apmeklē šīs izglītības iestādes. Gan pirmsskolā, gan sākumskolā mācās bērni, kuri nāk no latviešu ģimenēm, bet kādu laiku kopā ar vecākiem ir dzīvojuši ārpus Latvijas un savā mītnes zemē mācījušies šīs valsts valodā. Atgriežoties Latvijas izglītības iestādēs, šie bērni domāšanā, savu spriedumu veidošanā bieži izmanto divu valodu sistēmas. Divvalodīgs bērns ienāk arī izglītības iestādē — pirmsskolā un sākumskolā, kurā viņam jāmacās vai nu vienā no vecāku valodām, vai arī kādā citā valodā. Lai iedziļinātos divvalodīga bērna runas problēmās un meklētu to risināšanas

iespējas, pētījuma autore intervējusi 50 skolotājus, kuri strādā pirmsskolā un sākumskolā ar latviešu mācībvalodu. Intervijas mērķis bijis atrast tos skolotājus, kuri paši ir auguši divvalodīgā ģimenē. Kā norāda Z. Anspoka, iegūtie empiriskā pētījuma dati ļauj secināt, ka divvalodīgu bērnu abu valodu prasme ir atkarīga no vides, kurā viņi uzturas, attiecībām starp ģimenes locekļiem, vienaudžiem un citiem bērnu dzīvē svarīgiem cilvēkiem. Ikvienam pedagogam, kurš strādā šādā vidē, lietderīgi būtu ielūkoties rakstā un apzināties tās problēmas, ar kurām būs jāsaskaras pedagogiskajā procesā (valodas kodu jaukšana resp. dzimtās valodas interference, situācijas izpratne, lai skolēns nejustu psiholoģisko un emocionālo diskomfortu, asimilācijas problēmas u. c.). Raksta autore norāda uz nozīmīgiem skolotāja profesionalitātes aspektiem, piemēram, “prasmī, netraucējot bērna domas virzībai, pievērst uzmanību valodas un runas kļūdām, kas ir neatņemama divvalodīgas dzīves sastāvdaļa, tādēļ skolotājam ir svarīgi analizēt, kad un kurās situācijās tās labot, lai nevis traucētu, bet tieši otrādi — stimulētu bērna runas darbību” (Anspoka 2015: 21).

Savukārt I. Tomme-Jukēvica pētījumā “Pirmsskolas vecuma rusofono bērnu latviešu valoda: apguves morfoloģiskais aspekts” norādījusi uz to, ka Latvijā bilingvālo bērnu latviešu valodai līdz šim nav pievērsta pienācīga uzmanība, nav plašāk analizēta pirmsskolas vecuma rusofono bērnu latviešu valoda kā otrā valoda (V2) fonētiskā, morfoloģiskā, leksiskā u. c. aspektā. “Laikā, kad tiek risināts jautājums par latviešu valodas apguvi mazākumtautību pirmsskolas iestādēs, ir svarīgi izpētīt uzkrāto pieredzi, izziņāt, ar kādām lingvistiska rakstura problēmām nākas saskarties mācību procesā” (Tomme-Jukēvica 2015: 245) uzskata pētījuma autore. Rakstā, kura pamatā ir autores promocijas darbā veiktais pētījums (viens no pirmajiem šāda veida pētījumiem Latvijā), sniegts ieskats pirmsskolas vecuma rusofono bērnu latviešu valodas kā otrās valodas

apgūvē morfoloģiskā aspektā, identificējot un skaidrojot grūtāk apgūstamās morfoloģiskās vienības, analizējot datus, kas iegūti, izmantojot autores izstrādāto gramatikas testu sešgadīgu bērnu latviešu kā otrās valodas receptīvo un produktīvo prasmju noteikšanai. I. Tommes-Jukēvicas izstrādātais teorētiskais pamatojums un gramatikas tests valodas receptīvo un produktīvo prasmju noteikšanai varētu lietoti noderēt ikvienam pirmsskolas pedagogam, lai pētītu bilingvālu bērnu prasmī saprast un lietot latviešu valodas izteikumus atbilstoši gramatikas likumbām, kā arī sekmiņgāk izvēlētos mācību saturu.

Nozīmīga ir A. Atvara rakstā “Tekstu lasāmība sākumskolā” pieteiktā problēma — lasītprasmes testu, lasāmības formulu un koeficientu, lasāmības kritēriju trūkums, pēc kuriem ranžēt bērna lasītprasmi atbilstoši vecumam. Tā kā latviešu valodai līdz šim nav izstrādātas lasāmības formulas, pētījums vērst uz to, lai gūtu pieredzi minēto formulu izstrādē un iegūtu konkrētai mērķgrupai — sākumskolas skolēnu grupai (1.–4. klase) — adresētu lasāmības formulas variantu. Šajā vecumā bērni sāk apgūt lasīšanu un nostiprina lasīšanas pamatus. Pētījuma apraksts un tajā iegūtie rezultāti varētu būt labs iedvesmas avots sākumskolas mācību komplektizdevumu autoriem, domājot par to, kādi teksti latviešu valodā būtu jāizvēlas, lai lasīšanas pamati bērniem tiktu nostiprināti kvalitatīvi un bērni lasītu ar interesi. Kā norāda raksta autors, “šie padomi noderētu mācību grāmatu un citu tekstu autoriem, kuri gatavo materiālus sākumskolas vecuma grupai. Pētījuma metodika un rezultāti ir noderīgi arī tiem, kuri gatavojas izstrādāt lasāmības formulas citām valodām” (Atvars 2015: 29).

Viktorijas Kuzinas, Rasma Purmales un Vladislavas Uršuļskas rakstos uzmanība pievērsta tam, kā bērni dažādā vecumā apgūst latviešu valodu mācību procesā pirmsskolā un pamatskolā.

Kā zināms, viena no būtiskām mūsdienu izglītības problēmām ir saistīta ar skolēnu

gatavību studijām augstskolā — bieži vien viņu pamatzināšanu un prasmju līmenis izvēlētajā nozarē ir nepietiekams. Tam ir vairāki iemesli. Arī topošo skolotāju programmās saskaramies ar to, ka studentu valodas kvalitāte un valodniecības vispārīgo pamatjautājumu zināšanas ir virspusējas. Lai izzinātu, kāpēc tā notiek, V. Kuzina ir veikusi nelielu pētījumu, kura rezultāti analizēti rakstā “Mūsdienu latviešu valodas apguve skolā: ieskats dažās problēmās”, un aplūko dažas problēmas, kas saistītas ar latviešu valodas sekmīgas apguves iespējām pamatskolā. Autore centusies noskaidrot, kā pirmā kursa studenti izprot vispārīgās valodniecības jautājumus, kas apgūti pamatzglītības un vidējās izglītības posmā un ir nozīmīgi ikvienam izglītotam cilvēkam valodas kā fenomena uztverei un tās sistēmas izpratnei, kā tiek uzkrātas zināšanas par latviešu valodas attīstības vēsturi un statusu valstī un pasaulē, vai šie jautājumi tiek aplūkoti mācībgrāmatās. Izmantojot anketēšanu un aptauju, zinātniece noskaidrojusi studentu — topošo skolotāju — viedokli par mūsdienu latviešu valodas pastāvēšanas iespējām nākotnē, proti, dzimtajai valodai kā mācību satura daļai ierādāma īpaša vieta, jo tieši valoda ir bagātīgas etnokulturālās informācijas glabātāja. Nozīmīgs un vērtīgs ir autoras rosinājums gan valodas vides veidotājiem (piem., žurnālistiem, TV raidījumu vadītājiem, politiķiem u. c), gan izglītības satura izstrādātājiem un īstenotājiem Latvijā apzināties koptas valodas kā mūsu tautas bagātības nozīmību. V. Kuzina norāda, ka ikvienam skolotājam jābūt par savas un skolēnu runas kvalitāti, un iesaka pedagoģiskajā procesā izmantot vērtīborientētu pieeju, piedāvāt skolēniem tādu mācību materiālu, kuru apgūstot būtu iespējams izzināt un iepazīt latviskās vērtības, salīdzināt tās ar citu etnosu vērtībām un mērķtiecīgi izmantot gūtās zināšanas savā praktiskajā rīcībā. Raksta autore uzskata — “iepazīstot vispārīgās valodniecības pamatjautājumus un dzimtās valodas attīstības vēsturi un mūsdienu

situāciju, skolēnam veidojas ne tikai labāka izpratne par valodas kā fenomena lomu katrā cilvēka un etnosa dzīvē, bet arī valodas vērtības apziņa” (Kuzina 2015: 72). Tāpat pētniece atzīst, ka, strādājot ar studentiem — topošajiem skolotājiem —, nākas saskarties ar to, ka pasliktinās latviešu valodas prasme, īpaši pareizrakstības, interpunkcijas un pareizrūnas prasme. Daudziem studentiem ir nepietiekamas zināšanas par valodniecības vispārīgajiem jautājumiem un valodas sistēmu. Pētījumā konstatētie nepietiekamu zināšanu iemesli ir šādi: mācību materiāls par vispārīgās valodniecības jautājumiem mācību līdzekļos lielākoties piedāvāts formāli, tas neraisa skolēnu izziņas darbību, runas kultūras jautājumi aplūkoti no normas viedokļa, maz saistot ar valodas funkcionālo aspektu, nelielais latviešu valodas stundu skaits nedēļā, lielais skolēnu skaits klasē, skolotāju pārslodze un liels laika patēriņš, gatavojot stundu, jo, atsaucoties uz minētajām problēmām, nav pietiekama metodiskā nodrošinājuma u. c. Rakstā aktualizētie jautājumi ir nozīmīgi, tiem būtu pievēršama lielāka vērtība pamatzglītības posmā un arī vēlāk, veidojot vidējās izglītības mācību saturu.

Rakstu krājuma lasītājiem ir iespēja iepazīties ar Tromses Universitātes (*UiT The Arctic University of Norway*) doktorantes O. Urekas pētījumu “Zilbju struktūra latviešu valodā: no eksperimentiem, fonoloģiskiem procesiem un bērnu valodas gūtie pierādījumi”, kurā analizēta vārda zilbiskā struktūra un skatītas zilbes robežu noteikšanas problēmas, izmantojot bērnu runas faktus un eksperimentāla pētījuma rezultātus, kuri liecina, ka sonoritātes secības princips un zilbes maksimālā sākuma princips latviešu valodā ietekmē intervokālo līdzskaņu savienojumu sillabifikāciju.

Viens no virzieniem, kurā strādā Bērna valodas pētījumu centra speciālisti, ir saistīts ar dažādu valodas vienību funkcionēšanu bērnu runā. R. Purmales un V. Uršuskas rakstā “Darbības vārdu lietojums trīs līdz četrus

gadus veca bērna runā” uzsverta pārdomāti organizētas, attīstošas valodas vides nozīmība bērna vārdu krājuma bagātināšanā. “Ja bērns saprot vārda jēgu, tad spēj arī formulēt domu, savas izjūtas, var brīvi operēt ar vārdu. Valodas mācība ir cieši saistīta ar apkārtējās dzīves norisēm, ar valodas un domāšanas attīstīšanu,” uzskata raksta autore (Purmale, Uršuļska 2015: 143). No pedagoģiskā viedokļa raugoties, vērā ņemama ir atziņa par daudzveidīgiem pedagoģiskiem līdzekļiem (attēli, rotaļlietas u. c.), uzdevumiem, vārdu spēlēm, jo īpaši rotaļām u. tml., kas pakāpeniski attīsta un bagātina bērna runu un sekme vārdu krājuma paplašināšanos.

A. Tauriņa pētījumā “Latviešu bērnu izmantotās uzrunas formas multikulturālā vidē” pievērsusies maz pētītajai 5–7 gadus vecu bērnu lietoto uzrunas formu un dialogrunas attīstībai un analizējusi dažādus bērnu dialogrunas faktorus. Autore norādījusi, ka pašlaik pieejamā metodiskā literatūra latviešu valodas apguvei pirmsskolā, kurā risināts uzrunas formu apguves sekmēšanas temats, ir nepietiekama. Viņa uzskata, ka bērnu iepazīstināšana ar literāriem darbiem varētu sniegt konkrētus piemērus sekmīgas uzrunas atdarināšanai, tāpēc paraugam pētniece piedāvā dažus darbu fragmentus, kuri var lieti noderēt gan pirmsskolas izglītības iestāžu pedagogiem, gan vecākiem.

Viens no veidiem, kā bērns iepazīst pasauli, ir rotaļa. BVPC zinātnieki jau vairākus gadus pēta rotaļas nozīmi bērna attīstībā. Šajā rakstu krājumā lasītājam ir iespēja iepazīties ar atziņām par rotaļu kā tādu situāciju radītāju, kurās bērns var eksperimentēt ar valodu, tieši un netieši vingrinoties dialogrunas prasmes apguvē. Tās paustas I. Stangaines pētījumā “Pirmsskolas vecuma bērna sarunvaloda rotaļās”. Pētot pirmsskolas vecuma bērnu prasmi rotaļas laikā iesaistīties dialogā atbilstoši saziņas situācijai, autore ir apkopojusi gan nozīmīgākās teorētiskās atziņas par rotaļu, gan būtiskus praktiskās pieredzes faktus, kā arī izveidojusi dialoga struktūras

paraugus, kas izmantojami, rotaļas laikā attīstot bērnu dialogrunu.

Rotaļājas ne tikai bērni, bet arī pieaugušie. Valodas rotaļu dzejā un tās nozīmību dažādos aspektos atklājusi I. Stikāne rakstā “Valodas rotaļa — pasaules iepazīšanas rosinātāja jaunākajā dzejā bērniem”. Pētniece norāda, cik valodas rotaļai dzejā ir daudzveidīgas iespējas: var izmantot dažāda apjoma teksta un valodas vienības — pantus, rindas, frāzes, vārdus, zilbes, skaņas, arī iespaidus, ko tie rada — skaniskumu, ritmu, tēlus, tēlainību, pantu formas (skaitāmpantus, “mēles mežģus”, dzejoļus-mīklas, dzejoļus-rēbusus, limerikus, akrostihus, anagrammas u. c.). “Arī pati rotaļāšanās var izpausties bezgala daudzveidīgi — kā atkārtojumi, variācijas, pārfrāzēšana, uzskaitījumi, vārdu, jēdzienu un tēlu blīvējumi, atskaņu virknes, paradoksi, ironija, ačgārnība, tiešās un pārnestās nozīmes saspēle, pārsteidzošu sakarību veidošana, kurās vārds, zīme parādās ekspresīvi, tēlaini, daudzslāņaini un polifunkcionāli. Arī aforismu, dažādu teicienu, izteicienu, okazionālismu, personvārdu, onomatopoēzes lietošana var būt valodas rotaļas rosinājums,” secina raksta autore (Stikāne 2015: 206). Noskaidrojot, kā visjaunākajā latviešu dzejā sastopamā valodas rotaļa rosina lasītāja pasaules iepazīšanas procesu, I. Stikāne ielūkojusies daudzu autoru darbos, kas publicēti pēdējos piecos gados un ir izcili un rotaļīgi. Jaunākajā dzejā bērniem — Ulda Ausekļa, Pētera Brūvera, Māras Cielēnas, Jura Kronberga, Maijas Laukmanes, Aivara Neibarta, Māra Runguļa, Ievas Samauskas, Indras Sproģes un Renāra Kaupera, Kārļa Vērdiņa, Vika (Viktors Kalniņš), Ineses Zanderes darbos — mazajiem lasītājiem tiek piedāvātas lieliskas iespējas viegli un rotaļīgi apgūt burtus un iegaumēt alfabētu, valodas rotaļas ar redzes un dzirdes dominanti, asprātības, joki, dzirdes, taustes, garšas, ožas sajūtas, skaitāmpanti, mīklu dzejoļi, ritms, atskaņas, ietilpīgi dzejas tēli u. c. valodas līdzekļi. No didaktiskā viedokļa raugoties, rakstā ir daudz

interesantu ideju, kā pirmsskolas vecumā konkrēta rakstnieka dzeju izmantot valodas apguves procesā, valodas rotaļās un pasaules izpētē, lai tā būtu interesanta un aizraujoša.

I. Freibergas pētījumā "Literārā darba jēgas līmeņi pirmsskolas vecumā un to izpaušmes bērna valodā" aktualizēta atziņa par daiļliteratūras nozīmi bērna individualitātes un personības attīstībā, jo, iepazīstot sociāli nozīmīgas vērtības, normas, dažādus uzvedības modeļus un problēmu risināšanas variantus, bērns apjēdz cilvēciskās mijiedarbības jēgu, mācās regulēt savu uzvedību. Lai gan pedagoģiskajā teorijā uzkrājies plašs atziņu klāsts par daiļliteratūras nozīmi personības attīstībā, tomēr, kā norāda autore, trūkst teorētisku un empīrisku pētījumu par daiļliteratūras tekstu jēgas līmeņiem pirmsskolas vecuma bērna apziņā. Šajā pētījumā pirmo reizi ir formulēti un empīriski pārbaudīti jēgas līmeņi saistībā ar literāro darbu uztveri pirmsskolas vecumā un to izpaušmi bērna valodā. Ar izstrādāto pētījumu būtu ieteicams iepazīties ne tikai pirmsskolas, bet arī pamatskolas un vidējās izglītības speciālistiem, īpaši tiem, kuri saistīti ar literatūras apguvi skolā, jo teksta jēgas līmeņu izpratne sagādā ne mazums problēmu arī sākumskolas, pamatskolas un pat vidējās izglītības posmā, ne vienmēr skolēni spēj izprast teksta idejisko saturu augstākajā personiskās jēgas līmenī.

Rakstā izlasāms vērtīgs teorētiskais materiāls par jēgas līmeņiem, jēgas aspektiem, skaidroti jēgas līmeņi par literāro darbu pirmsskolas vecumā un to saturs bērna apziņā. Teorētiski formulētos jēgas līmeņus par literāro darbu pētniece pārbaudījusi empīriskajā pētījumā, kurā izkristalizējušies nozīmīgi secinājumi, kas vērā ņemami pirmsskolas pedagogiem, strādājot ar daiļliteratūras un folkloras tekstiem, proti, "pirmsskolas speciālistiem nepieciešama izpratne par teksta jēgas līmeņiem bērna apziņā, to pazīmēm un ietekmi uz bērna personības attīstību; iedziļināšanās jautājumos par tekstu atlasē un to iepazīšanas optimāliem nosacījumiem, kas

sekmē teksta uztveri personiskās jēgas līmenī" (Freiberga 2015: 65).

E. Skudras interesi par bērnu valodas izjūtu un valodas lietojumu rosinājusi savu bērnu runāšana un Baldones bērnunama audzinātāja pieredze 19 gadu garumā. Rakstā "Bērni izsecina valodas sistēmu" autors ielūkojies bērnu valodas izpētes vēsturē, kā arī pievērsies interesantiem bērnu valodas jaunrades piemēriem. Kaut arī sākotnēji autoru, tāpat kā vairumu pieaugušo un bērnu valodas pētnieku, saistījis faktors, ka bērna valoda ir amizanta, īpatna un atšķiras no pieaugušo runas, tikai pakāpeniski viņš atskārtis, ka bērna valodai ir arī augsta zinātniska vērtība. Rakstā atklātas interesantas likumsakarības, kā bērni rada valodu un ar savu valodas izjūtu apgūst ne tikai gramatiskās, bet arī leksiskās paradigmas. Pētnieks rosina palūkoties uz bērna valodu bērna acīm.

Ikvienam pedagogam vērtīgi būtu iepazīt S. Tūbeles rakstā "Runas un valodas sekmīgas attīstības priekšnosacījumi" apkopotās teorētiskās atziņas par bērnu runas sekmīgas attīstības priekšnoteikumiem. Autore norāda, ka mācību programmu satura sekmīgai apguvei skolā ir nepieciešama pietiekama prasme lietot visus runas darbības veidus, bet jo īpaši prasme lasīt un rakstīt, ko nevar sekmīgi apgūt, ja runas un valodas attīstība ir aizkavēta. Pētniece pievēršas problēmai, kā, pārzinot bērna valodas attīstības posmus un valodas apguves likumsakarības, iespējams mazināt valodas traucējumu rašanās iespējas un šo traucējumu ietekmi uz bērna attīstību kopumā. Lai labāk izprastu bērna valodas apguves samērā ilgo procesu, pedagogi, vecāki, vecvecāki, izlasot rakstā piedāvāto teorētisko pārskatu, var pilnveidot savas zināšanas par bērna valodas attīstības posmiem un to savdabību.

J. Raipulis piedāvā ieskatu pētījumos par valodas veidošanās bioloģiskajiem pamatiem. Rakstā "Bērna runas bioloģiskā bāze" izklāstītās atziņas par valodas senumu, cilvēka runas sistēmu, bērna smadzeņu nobriešanu

valodai, meiteņu un zēnu atšķirībām valodas apguvē un domāšanā varētu būt saistošas ne tikai pirmsskolas, bet ikvienam pedagogam un arī vecākiem.

RPIVA Bērna valodas pētījumu centrā lingvistiski analizē ne tikai bērnu valodas atšķirības vai atbilstību pieaugušo valodai, bet veido arī latviski runājošu bērnu valodas datu bāzi. Ievēribas cienīgs ir D. Markus pētījumu cikls, kurā iegūts bagāts materiāls par to, kā bērni saprot un skaidro dažādus jēdzienus, piemēram, *laime, valsts, vecums*, atklājot savu skatījumu ne tikai verbāli, bet arī vizuāli — zīmējumā. Šajā rakstu krājumā lasītājam tiek piedāvāts D. Markus un D. Bērziņas pētījums par jēdzienu *prezidents* un *krīze* uztveri un interpretāciju bērnu stāstījumos un zīmējumos. Pētījumā “Bērnu socializēšanās izpausme valodā” pirmo reizi Latvijā tiek analizēta bērnu socializēšanās, izmantojot bērnu valodas dotumus. Rakstā analizēto materiālu uzskatāmi papildina 16 bērnu (vecumā no 5 līdz 9 gadiem) zīmējumi un skaidrojumi par jēdzieniem *brīvība, krīze, prezidents*. Kā norāda autore, “Bērnu sniegtais jēdzienu skaidrojums parāda gan individuālo domāšanas attīstības pakāpi, gan arī socializācijas ietekmi uz bērnu spēju interpretēt jēdzienu semantiku”.

D. Markus pētījumā “Jēdziens *brīvība* Latvijas bērnu stāstījumos latviešu un krievu valodā” analizēti studentu pedagoģiskās prakses laikā apkopotie un raksta autore savāktie 79 latviski un 53 krieviski runājošu 4–8 gadus vecu bērnu skaidrojumi un zīmējumi par jēdzienu *brīvība*. Lai ilustrētu iegūtās atziņas, rakstā analizēti daudzi interesanti bērnu valodas piemēri. Iegūtie konkrētā jēdziena bērnu skaidrojumi nosacīti iedalīti vairākās grupās. Pētījuma novitāte ir arī tā, ka pirmo reizi bērna valodas attīstības vēsturē analizēts, kā jēdzienu *brīvība* saprot ne tikai latviski, bet arī krieviski runājoši bērni, kas 21. gs. dzīvo Latvijā. Pētījuma autore secina, ka krieviski runājošo bērnu stāstījumi būtiski neatšķiras no latviski stāstītajiem un

tajos atklājas nemainīgas vērtības — rīcības brīvība, ģimene un daba, kas savukārt rāda, ka “bērnībā mums kā cilvēkiem ir vairāk kopīgā nekā atšķirīgā, jo bērnu dzīvē vēl nav lielas sociālās un politiskās dzīves ietekmes, bērni nepārzina uzvedības normas, etiķeti, maz ietekmējas no stereotipiem, viņu atšķirības lielāko tiesu pamatojas uz ģimenes kultūras tradīcijām” (Markus 2015: 108). Autore arī norāda, ka brīvas, neatkarīgas valsts ideja tikai latviešu bērnu stāstījumos, domājams, skaidrojama ar to, ka latviešu ģimenēs šī ideja tiek vairāk pieminēta kā īpaša vērtība. Nelielas atšķirības ģimeniskajās tradīcijās parādās arī kā fakts, ka krieviski runājošie bērni vairāk piemin cirku, stāstījumos latviešu valodā to nosaucis tikai viens bērns.

A. Vulānes interesantajā pētījumā “Vecvecāku nosaukumi latviešu bērnu spontānajā runā” analizēti latviski runājošu 1–5 gadus vecu bērnu spontānās runas materiāli, noskaidrots, kā bērnu runā korelē radniecības termini un radniecības apzīmējumi, kādi valodas līdzekļi tiek izmantoti mūsdienu bērnu runā, nosaucot vecvecākus, kāda ir nominācijas specifika un vecvecāku nosaukumu derivatīvās īpatnības. Raksta autore izmantojusi *Bērnu valodas vārdnīcā* (Freidenfelds et al. 2009) un vecākiem paredzētajā interneta vietnē www.mammamuntetiem.lv apkopotos valodas materiālus, aptaujas laikā (veikta 50 vecāku un citu pieaugušo aptauja) iegūtos materiālus un bērnu spontānās runas faktus. Rakstā analizēti bērnu runā lietotie vecvecāku apzīmējumi, starp kuriem ir gan pašu bērnu radīti vārdi, gan izlokšņu leksiskās vienības un to pārveidojumi, gan aizguvumi un to varianti, kā arī vispārzināmie termini *vecāmāte, vectēvs* un to dažādās variācijas. Nozīmīgs ir pētījuma autore atzinums, ka “pirmsskolas vecuma bērnu izmantotie radniecības apzīmējumi sniedz ne tikai lingvistisku, bet arī sociālu informāciju par vecvecāku lomu bērna dzīvē, ļauj izziņāt dažādos sabiedrības attīstības posmos, dažādos novados un ģimenēs pastāvošo

tuvinieku nominācijas tradīciju un pēdējos gadu desmitos notikušās pārmaiņas, tāpēc tā uzskatāma par būtisku valodas pētījumu objektu” (Vulāne 2015: 315).

Uzskatu, ka izdots zinātnisko rakstu krājums ir gan ar paliekošu zinātniski praktisku vērtību, gan unikāls izziņas materiāls un ierosmes avots dažādu nozaru speciālistiem, jo īpaši pedagogiem. Tas ļauj labāk iepazīt bērnus un viņu valodā ietērpto pasauli. Tas,

ka tieši RPIVA Bērna valodas pētījumu centra profesionāļi iesaistījušies jaunajā starptautiskajā projektā “Latviešu valodas monolingvāla un bilingvāla apguve: rīki, teorijas un lietojums” (LAMBĀ), vieš pārliecību, ka mēs nākotnē sagaidīsim vēl daudz jaunu teorētisku atziņu un praktisku risinājumu bērna valodas pētījumu jomā.

Elita Stikute